

Tüskés Gábor köszöntése 70. születésnapján

2025. 09. 16.

Hegedüs Béla

Kedves Gábor, kedves kollégák, kedves barátaink, megkezdjük a köszöntést. Azért szólalok meg elsőként, mert a jelenlegi 18. századi osztályon Gábor mellett én vagyok a legrégebbi kolléga, 1998-ban kerültem ide. Gábort akkor ismertem meg, amikor még nem volt osztályvezető, ráadásul akkor sokkal fiatalabb volt, mint én most. Megbeszéltük egymás között az osztályon, hogy a legrégebbi munkatársak mindannyian kapjanak valamilyen szerepet a mai köszöntésben.

Egyrészt ünnepi alkalom ez, köszöntjük Tüskés Gábor professzort a 70. születésnapján, de másrészt nyilván szomorúsággal is eltöltő alkalom, főleg a mi osztályunk számára. Hosszú évek, évtizedek óta az ő vezetése alatt működött és újult meg ez az osztály. Egy saját személyes élményt szeretnék elmesélni, aminek részesei voltatok többen az itt jelenlévők közül. Ez is nagyon régen történt, amikor Gábor olyan új arcát ismerhettem meg (de szerintem mások is közülünk), amit korábban nem ismertem. Az utóbbi fél évben sokszor emlegettünk régi történeteket, kicsit anekdotáztunk korábbi konferenciákról, amikor beszélgettünk az osztályon. Az egyik ilyen történet, hogy 2002. október 10-én az osztályunk Gábor vezetésével és a Grimmshausen Gesellschaft társszervezésében rendezte meg a *Das Ungarbild in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit* című konferenciát. Október 10. volt a nyitónap, és a nyitóelőadások után összegyűltünk az Akadémia dísztermében. Meglepően sokan voltunk, úgy emlékszem, gyakorlatilag tele volt a díszterem. Csörsz Rumen Istvánék esti koncertje következett (Musica Historica együttes, Georg Daniel Speer: *Musicalisch-Türkischer Eulen-Spiegel*, 1688). Összegyűltünk, és azt hallottam, amit különösen szeretek, hogy bármerre fülelek, négy nyelven beszélget mindenki mindenkivel. Tehát már ez felemelő érzés volt a gyönyörű díszteremben. És egyszer csak Gábor szót kért. Ez még az okostelefonok előtti időszakban történt, amikor ha jött egy hír, akkor azt hírvivő hozta, aki a jó hírt megosztotta a többiekkel. Nem tudtuk, hogy Gábor miért kér szót. Elcsendesedett a terem, és csak elérzékenyülve tudok visszagondolni arra a pillanatra, amikor bejelentette emlékeim szerint németül, de lehet, hogy magyarul is: most kapta a hírt, hogy Kertész Imre személyében Magyarországnak irodalmi Nobel-díjasa van. Ez egy olyan pillanat volt, amikor először elcsendesedett mindenki, aztán az öröm elöntötte a termet. Tényleg elérzékenyült mindenki, mindenféle nyelveken egymáshoz fordultunk, beszéltünk, gratuláltunk egymásnak, függetlenül attól, hogy ki milyen nemzetiségű. Ezt a kegyelmi pillanatot most csak azért szerettem volna felidézni, mert ahhoz, hogy ilyen hatás érvényesüljön ott a teremben, kellett a hírvivő személye, aki ezt megosztja, és ahogyan megosztja velünk a hírt. Ma már ez nem volna lehetséges, mert mindenki azonnal értesül bármiről, ha ránéz a mobiltelefonjára, de akkor még létezett ilyen pillanat. Olyan alkalom volt ez az elmúlt 27 évben, amióta itt vagyok az intézetben, amire mindig emlékezni fogok, és ami a hírvivő személyéhez, aki jelen esetben Tüskés Gábor, nagyon szorosan kötődik.

Ennyit szerettem volna személyes történetként elmesélni az elején. Most a meghirdetett program szerint folytatódik a köszöntés: nagy szeretettel kérem Fried István professor emeritus tanár urat, hogy tartsa meg az első beszédet.

Fried István

Mélyen tisztelt kolleginák és kollégák! Kedves ünnepelt és családja! Amikor Lengyel Réka felkért, hogy tartsak laudációt, akkor nagyon megijedtem. Nem azért, mert bár az én koromban már sokat nem tud az ember, egy laudációt azért meg tud fogalmazni, hanem mert az ünnepeltünk kutatási területe meg az enyém, nem esnek egybe, így hát csak teljesen amatőrként gondolhatok arra, hogy ez a széles spektrumú, Tüskés Gábor életművévé összeállt kutatási projektum mégis mennyi érintkezési pontot kínál azoknak is, akik más területeken mozognak. Az ünnepelt olyan pályát futott be, ritka elszánt és kitartó életműépítéssel, nem hagyva magát befolyásolni semmiféle külső és csábító eltérítő körülményektől, amely még a más részdiszciplínákban dolgozók érdeklődését is mindenképpen megérdemli.

Az első akadály talán az volt, hogy Tüskés Tibor fiából Tüskés Gáborra kellett válnia. Ez nem volt könnyű feladat, mert Tüskés Tibor nemcsak Pécs kulturális történetében, irodalomtörténetében, sajtótörténetében vállalt kiemelkedő szerepet, hanem olyan jó ízlésű ember volt, aki tudta, hogy a jó irodalom jobb, mint a rossz irodalom. És ezzel szembement a hatalommal. Megrótták például azért, mert Mészöly Miklóst közölt, bármilyen furcsán hangzik is ma ez. Az *ablakmosó* körül – ami színdarab, és valószínűleg nem Mészöly legjobb műve – olyan botrány kerekedett, hogy Mészöly-kutatók nem győzik vizsgálni, kimutatván a hatalom ostobaságait. Ahogy mondani szokás, a jó mindig elnyeri méltó büntetését, ennek következtében Tüskés Tibort felmentették, azaz kirúgták a Jelenkor szerkesztőségéből. Betettek a helyére valakit, akiről azt hitték, hogy majd mindennek az ellenkezőjét fogja csinálni. Óriási tévedés volt, mert rövid idő után Szederkényi Ervin ott folytatta, ahol Tüskés Tibor abbahagyni kényszerült. Ugyanakkor Tüskés Tibor nevéhez fűződik egy olyan Kodolányi-monográfia, amely kiemelkedő teljesítmény, és a mai napig nem nélkülözhető. (Pedig aki egy kicsit bepillantott a Kodolányi-életműbe, tudhatja, hogy az tele van ellentmondásokkal a szélsőbaltól a szélsőjobb, a magyar parasztregegy vagy történelmi regény álmától az ősvilág regényesítéséig, ami bizony egy filológus számára egyrészt kincs, másrészt pedig majdnem leküzdhetetlen nehézség.)

Tehát egy ilyen családi indíttatás után kialakítani a saját profilt vagy úgy lehet, hogy az ember élesen szembefordul az apai hagyatékával – ez nem történt meg, sőt ennek az ellenkezője történt –, vagy pedig felfogja azt, hogy minőség csak egyféle van. Mindegy, hogy valaki folyóiratot szerkeszt vagy az intertextualitás problémáit keresi a 17–18. században, minőségi munkát kell végezni, és akkor még a generációs különbségek között is inkább az összekötő szálak érvényesülnek. Tehát ami másnál esetleg akadály lehetett volna, az itt előrevivő tényező. Olyannyira, hogy most már a Tüskés családnak három nemzedéke munkálkodik irodalmunk, kultúránk fehér foltjainak részbeni eltüntetésén. Ez nem akármilyen teljesítmény.

A másik mondanivalóm akár kényes kérdésnek is nevezhető: az úgynevezett nemzeti tudományok kérdése. Tudjuk, hogy nemzeti fizika nincs, vagy nemzeti matematika sincs, de hogy az irodalom és a nyelvtudomány, meg a történelem nemzeti tudomány volna, tehát ott nem kell, vagy nem olyan fontos, hogy Mosonmagyaróváron túlra tekintsünk. Ha Tüskés Gábor munkásságát végignézzuk, azt tapasztaljuk, hogy amire ő adta a fejét, az az intermedialitás, az irodalom és a képzőművészet vagy alkalmazott képzőművészet vizsgálata mellett a különböző nyelvű és indíttatású irodalmi alkotások összefogó vizsgálata, amely nem marad meg a Nyíregyháza és Sopron közti területen, hanem ahogy mondani szokás, európai kontextusban kapja meg a megfelelő értelmezését.

És az sem igaz, hogy kifejezetten magyar íróról, akinek gondolatai nem repülnek tovább Magyarország területén túl, ne lehetne a nemzetközi közvéleménynek monografikusan

kidolgozott képet adni. Tüskés Gábor munkásságáról elmondhatjuk, hogy a provinciális és beszűkült szemlélet eleven cáfolata, ez pedig nem akármilyen érdeme. Nyilván nem ő az egyedüli, de egyike azoknak, akiknek személyes hozzájárulása mellett szerkesztői munkája is azt igazolja, hogy csak nemzetközi összefogással, a külföldi eredmények kritikus szemléletével és nem mechanikus átvételével lehet eredményt elérni. Igen neves, mondhatni a német tudományosság élvonalába joggal sorolt professzorok hozzájárulásával olyan tanulmányköteteket produkált, amelyek szinte a kora újkortól a huszadik századig, sőt talán a huszonegyedikig ívelő tematikával igazolják a magyar kultúra és irodalom, a magyar mentalitás mély európai beágyazottságát. Ebből ő soha nem engedett, és ebből nem is szabad engedni.

Goethe azt írja egy allegorikus nőalak, Makarie szájába adva, hogy nincs patrióta művészet és tudomány (ezt Márai németül idézi naplójában, Tandori a patrióta szót *hazafiasnak* fordította). Az emberiségnek ugyanis van különböző nyelvű tudományossága, amely jórészt egyfelé tart, még akkor is, ha ez nem mindig érzékelhető. Tüskés Gábor tanulmányköteteiben, monografikus feldolgozásaiban, szerkesztéseiben beigazolódik, hogy a magyar irodalom is világirodalom. Tehát nincsenek külön európai irodalmak és magyar irodalom, hanem a magyar irodalom is európai irodalom. Nemcsak célzatában, eszközeiben, hanem egyszerűen a létezésében. Nem fölzárkózott, hanem most is ott van, ahogyan kezdettől fogva ott volt. Ezért is hálás vagyok Tüskés Gábornak, hogy megerősített ebben a meggyőződésemben.

Ha személyes, tudományos kötődéseket keresek Tüskés Gábor munkásságával, több ilyen is van. Említhetem például a Tersánszky Józsi Jenőről 2015-ben német nyelven megjelent monográfiáját, amelyhez a Grimmelshausen Társaság elnöke írt előszót. És hogy németül jelent meg, azt jelzi, hogy ezek szerint németül is lehet magyar íróról – és nemcsak Márairól – monográfiát publikálni. Aztán Jókai 200 éves évfordulója miatt – bár Grimmelshausenhez képest ugyan csitri – emléthetem kamaszkorom egyik élményét, amikor a szüleim észrevették, hogy a *Rákóczy fiát* olvasom, aminek a harmadik része Rodostóban játszódik. Tudjuk, hogy az 1700-as évek elején magyar irodalmi élet lényegében csak Rodostóban volt, a két legnagyobb magyar író élt ott. Egyikük ugye nem magyarul írt (visszatérve a magyarság–európaiság kérdésére), másikuk viszont magyarul írt, olyan nyelven, amit azóta is érthetünk. Mikes Kelemen szereplője ennek a regénynek, Jókai pedig megpróbálja az ő leveleinek stílusában megjeleníteni a Mikes-figurát. Ehhez később Gábornak a Mikesről, Rákócziról írott tanulmányait vettem elő segédanyagul, hogy ne csak Thaly Kálmánra hivatkozzak, és ott nem Jókait, hanem magamat ellenőriztem, hogy megfelelő kritikával tudjam az adatokat összekombinálni. Nem Thaly Kálmán és nem Jókai módján, hanem a filológus módján. Mikessel kapcsolatban korábban legalábbis az én nemzedékem azt hitte, hogy Hopp Lajos után (aki ennek az intézetnek a dolgozójaként, osztályvezetőjeként óriási munkát végzett a kritikai kiadással) már semmit nem lehet mondani. Pedig rengeteg mindent lehet mondani, mert az idő nem áll meg, és egyre újabb módszerek és adatok merülnek föl. Ez pedig nekem nagyon segített abban is, hogy egy egészen más indíttatásból Jókait jobban megértsem, legalábbis az indítékairól legyen valami halvány fogalmam.

Most kellene valami jókívánságot kitalálni, de már mindent kitaláltak előttem. Goethe is azt írta, hogy minden okos dolgot kitaláltak már előttünk, de hát szlovákul nem mondhatom, mert azt hiszem, azt csak egy törpe minoritás értené. Németül már többször elsütöttem a *bis hundert und zwanzigot*, hát marad a nobilissima lingua, azaz *multos annos*, de mielőtt befejezném, most jutott eszembe, hogy egy üzenetet a *Rákóczy fiából* kiindulva átadjak: Kedves Gábor! Özvegy Bercsényi Miklósné, Kőszegi Zsuzsika, csókoltat.

Tüskés Gábor köszöntése

Kedves Kollégák,

Rákóczi fejedelem imája megnyitotta előttünk a 18. század kapuját. Immár abban a fájdalomokkal és örömekkel teli korszakban járunk, amelynek kutatására az ünnepelt és a mi kis közösségünk felesküdt.

Tüskés Gábor tudományos eredményei a teljes szakmai közösséget érintik. Folytonosságukról, ismerve az ünnepelt elhivatottságát és munkabírást, meg lehetünk győződve – vagyis nem változik semmi. Munkássága közkinccs és sokak szellemi ihletője marad. Nyugdíjba menetele egyetlen szempontból jelképes: a 18. századi osztálynak innentől ezen örökség aktív birtokosaként, felelős folytatójaként kell munkálkodnia. A Tarnai Andor-émlékkönyv címe jut eszünkbe: *Jól őrizd helyedet*. De mi az a *hely*, amit őrzünk? Erről szólnék néhány szót az osztály nevében. Hiszen Tüskés Gábort mi, akik évtizedek óta mellette dolgozunk, máshogy ismerjük. A *hely* meghatározó szellemének tartjuk őt.

Az ünnepeltre épp az *ünnepelt* jelző illik a legkevésbé. Nem kedveli a fölös felhajtást. Érdemeihez és nemzetközi tekintélyéhez képest nem halmozták el elismerésekkel. A Faludi- és a Tarnai-díj, majd a Hopp Lajos-díj társalapítójaként inkább ő maga öregbítette sok kolléga hírnevét. Talán épp azért kerültek el a díjak, mert annyira egyértelmű és megkerülhetetlen az életműve. Oly mértékben használja és idézi minden szakmabeli Tüskés Gábor eredményeit itthon és külföldön, hogy meg sem fordul a fejükben a mögöttük álló *személyes* alkotómunka. Az objektivitást erősíti Gábor alapvetően távolságtartó alkata, ami a tudományos nézőpontját is meghatározza. Látja az erdőt, sőt a szomszéd hegyoldalak erdőségeit is, távcsövével kiválaszt egy konkrét fát, majd megközelíti. Tudja, mivel érdemes kívágni, hányan tudják elszállítani, hány darabra vágandó, hogy majd asztalosmesterként vagy szobrászként folytassa a munkát.

Tüskés Gábor híres a problémaérzékenységről és a szakirodalom kritikus olvasásáról. Mi az osztályon pontosan tudjuk, milyen súlya van ennek. Szerkesztettünk egyszer egy kötetet, ahol négyen négyféle tollal stilizáltuk végig a beérkezett tanulmányokat. Néhol már alig látszott a szerzői szöveg. Tovább tartott átvezetni a javításokat, mint írni egy új tanulmányt. Ám a kötet nyelvi és stiláris összhangja egy ponton átlépte látszólagos öncélúságát, és elkezdte a tanulmányokat egymással rezonáltatni. Diskurzus jött létre a szerzők között a világosabbá tett fogalmazás segítségével. Szerkesztőként az osztálytagok ezt az elvet követik, a belső hanggá alakult Tüskés Gábor remek és szigorú tanácsokat ad. Tudjuk, mit húzna ki, melyik állítmányt hozná előre, hol csökkentené a fölös vagy semmitmondó jelzőket, az idegen szavak burjánzását. Mellőzzük az *alátámaszt*, *számtalan*, *fontos* stb. kifejezéseket, sőt többnyire a *még*, *már* és a *pedig* használata is fölösleges. A kézikönyv próbaféjezeteit Gábor hasonló műgonddal nézte át, figyelmeztetve az érvelés döccenőire, a ködös vagy nem eléggé bizonyított összefüggésekre és arra, hogy kerüljük a minősítéseket, általánosításokat, amelyek máig megterhelik a korszak értelmezését. Ám nemrég megkérte az osztálytagokat, segítsünk rövidebbre húzni Rákóczi Ferencről szóló portréfejezetét. Ez jókora kihívás, mert valószínűleg a világon ő ért legjobban a témához, és a fejezet már hosszabb formájában is kifogástalan volt. De ha ő

kéri, annak oka van. Nekiugrottunk, többen többféle szempont szerint szabtuk-varrtuk a szöveget, ő pedig bizonyára sokórás munkával vezette át a hasznosnak ítélt javaslatainkat. A kis epizódban bizalom és objektivitás tükröződik. Egyikünk sem azonos a szövegével, nem tapintatlanság javítani. Amikor azt mondjuk, sokat tanultunk Gábortól, az nem pontosan fedi a lényegét, mert ő sem önmagához köti ezeket a szempontokat, hanem az objektív tudományosság alapjaihoz, amelyeket osztályvezetőként képviselt. Annyit dolgoztunk együtt, hogy akár írni is tudnánk a stílusában, noha ez nem sokat ér az ő tudása nélkül.

A 18. század kutatásához több magatartásformát meg kell tanulnunk az akkoriaktól. Első a diskurzivitás, ami az üres tekintélytisztelet helyett a közössé formált álláspontok erejére épül. De legalább ennyire fontos az enciklopédizmus, amely mélyen áthatotta a hajdani írók tudásfogalmát. A korszakról csak ennek szellemében érdemes beszélni, csak így tehetünk érdemi filológiai állításokat. Mi a 18. századi osztályon így dolgozunk, és ehhez hűek maradunk.

Gábor kiterjedt érdeklődése a művészettörténet, a zene és a tárgyi kultúra iránt szemléletformáló erővel bír. Aki közelebbről ismeri őt, tudhatja, milyen lelkesen tud beszélni egy koncertélményről vagy kirándulásról, és ugyanígy hallgatja például Béla színes úti beszámolóit. Kevesen tudják, Gábor hány külföldi kollégát vitt végig a fél országon saját autóval, hogy lássák Egert, Tokajt, a Balaton környéki kulturális emlékeket. A fogyatkozó hírnevű Magyarország helyett egy magánember, egy lelkes és fáradhatatlan magyar tudós fogadta jó szívvel a jeles vendégeket, s adta nekik élmények sokaságát. Ugyanígy tettek volna a kétszáz évvel ezelőtti elődök. Tüskés Gábor az *Ungarnbild* felelőse és formálója lett, nemcsak kutatóként, hanem személyes terében, otthonában, autójában is. Wilhelm Kühlmann professzor vagy más vendégek a hazai tájak, falatok, borok és a társaság felszabadító ereje nyomán valósággal kibújtak a bőrükből. Tüskés Gábor ezzel új értelmet adott a mecenatúrának. Nemzetközi eredményeit elismerő, magyar vonatkozásban szinte egyedülálló Humboldt-díját ilyesféle alapnak tekintette, és az összeg egy részét új tudományos projektekre fordította.

Gábor sokat tett a magyar irodalom nemzetközi megismertetéséért. A műfordítások szervezése és kontrollszerkesztése szintén olyan örökség, amely nagy feladatokat ró ránk. Ezek híján a külföldi kutatók egyszerűen nem tudnak mit kezdeni a magyar nyelvű kultúrával, ám mihelyt a világnyelveken szól hozzájuk, tágra nyílt szemmel figyelik, és nagyra becsülik.

Ezekben a folyamatokban az osztály tagjai mindig igyekeztek segíteni. Együtt vitattuk meg a szállodák és éttermek ajánlatait a konferenciák előkészítésekor. Absztraktfüzeteket, meghívókat, koncertműsorokat szerkesztettünk, kiállítási tárgyakat rendszereztünk. A GPS elterjedése előtt még térképeket is készítettünk a tanácskozásokhoz, ezeket magam fabrikáltam, noha köztudott, hogy én térképpel is bárhol eltévedek. Ám az osztály alapeszméi közé tartozik, hogy képesek legyünk fejlődni, lépjük át az árnyékunkat. Most már rajtunk a sor, hogy önállóan szervezzünk programokat, konferenciákat. Egykori Lendület-kutatócsoportunkban többször kamatoztattuk a tapasztalatokat.

Ezekre a történetekre csak mi látunk rá, akik sok éven át dolgozhattunk közösen az emeleti folyosó végén megbúvó 18. századi osztályon. A legtöbbet

Réka tudna erről mesélni, aki Gábor legközvetlenebb munkatársa lett. A *Magyar remekírók* két hatalmas kötetét készítették együtt, több tucat szerzőt összefogva. Mindig számíthattunk Gábor figyelmére, támogatására, kölcsönadott könyveire, lemásolt cikkeire vagy jegyzeteire. Ahogyan szigorú és alighanem indokolt kritikájára is, amellyel minket, kissé más karakterű, de elhivatott ifjabb kollégáit igyekezett mindig az objektív és értékálló tudományosság felé terelni. A *kohéziót* képviseli visszafogott, mértéktartó diskurzusával, bármelyikünket felülmúló munkaszeretetével. És persze ő is számíthatott ránk. Közös témánkká vált a családi múlt, a szüleinktől ránk maradt szövegek gondozása. Kezdetől fogva támogatta a Reciti Kiadó működését, az osztályon kívül végzett tudományos és művészi munkánkat. Összecsiszolódtunk, megtanultuk érteni Gábor metakommunikációját, apró arczezdüléseit, kézmozdulatait. Tudjuk, hogy mikortól érzi fárasztónak a külvilágot vagy a mi csacsogásunkat. Ha pedig valamire azt mondta, hogy *Brr!*, arról tudtuk, hogy más azt mondaná: *rettenetes, megoldhatatlan, fölösleges, túlbonyolított*. De tőle sosem hallottunk ilyet. A végeláthatatlan adminisztráció befejeztével csak ennyit szokott mondani: *Ezt leküzdöttük*. Lapozott egyet a cédulaköteggben.

Mondjuk ki: Tüskés Gábor tudása és habitusa pótolhatatlan az osztály és az egész intézet vonatkozásában. Ugyanakkor nem is kell pótolni, mivel szerencsére hetenként bejár, minden fontosat megbeszélünk. Érezzük a figyelmét, néha az aggodását. Bizonyára neki is erőt ad a *hely*, ahol a falakról Zrínyi, Mikes, Rákóczi és Csokonai tekint ránk, ahogy az ősgalériákban. Motiválnak és gondolkodni hívnak. Tenni a dolgunkat átgondoltan, de fölös mérlegelés nélkül, akár észrevétlenül. Hiszen „Ki ajándékinak a számát felírja, már azoknak többé érdemét ne várja”. Szívből reméljük, hogy a télen már a kutatóprofesszori kinevezését ünnepelehetjük. Kedves Gábor, az osztály és sok-sok hazai és külföldi 18. százados nevében: Isten éltesse sokáig!

Csörsz Rumen István
2025. szeptember 16.

Köszöntőbeszéd Tüskés Gábor 70. születésnapjára

Hálás feladat volt a Tüskés Gábor 70. születésnapjára készült ünnepi tanulmánykötet szerkesztése. Hálás feladat, hiszen az ünnepelt az utóbbi három-négy évtized kora újkori, ezen belül kiemelten a 18. századi, a magyar és a világirodalomra, illetve a tágabban vett művelődéstörténetre irányuló kutatásainak meghatározó egyénisége, akit 70. születésnapja alkalmából népes, az országhatárokon jóval túlra is kiterjedő szakmai-baráti közösség köszönt.

Ebből a közösségből számos kollégánk járult hozzá értékes tanulmányokkal Tüskés Gábor köszöntéséhez. Két személyes hangvétellő tisztelő írás után ötven, friss kutatási eredményeket, érdekes új adatokat, összefüggéseket közreadó írás sorjázik a kötetben, melyek közül kilenc német, egy angol nyelvű. A tanulmányok mindegyike szorosan kapcsolódik az ünnepelt saját kutatási területeihez. A tíz évvel ezelőtti kerek évfordulóra készült *Amicitia* című kötet tartalomjegyzékét ezzel a mostanival összevetve jól kitűnnek a sokrétű, interdiszciplináris tudósi életmű folytonosságai és változásai. Tüskés Gábor fiatal kutatóként kapcsolódott be a Rákóczi-életmű kritikai kiadásának munkálataiba, Hopp Lajos mellett, illetve őt követve pedig a Mikes-kutatásnak is kitüntetett figyelmet szentelt. A részben Knapp Évával közösen végzett kutatások hasznosíthatóságát jól mutatja a kötet Rákóczi–Mikes-fejezete, valamint az a két további Mikes-tanulmány, amelyeket a témák rokonsága miatt más fejezetekbe soroltunk.

Szoros tematikai folytonosságot mutatnak a kegyességi, spirituális, egyházi irodalom, valamint a 18. századi neolatin költészet, a felvilágosodás és a századvég irodalmának körébe tartozó tanulmányok nagy tömbjei. Az *Amicitia*-kötetben is hangsúlyosan szerepeltek világirodalmi témák, ezen belül a germanisztika és a romanisztika tárgyköre. Külön öröm, hogy nagy számban kaptunk írásokat kiváló német, svájci, francia kollégáktól, melyek jó része 16–17. századi humanista és hitvédő forrásokat tárgyal, és számos ponton kapcsolódik magyar szerzők szövegeihez. Igen változatos fejezetet tudunk kialakítani a 19. századi irodalomtörténeti jelenségeket bemutató tanulmányokból. Önálló egységekké álltak össze az útleírások, valamint a könyv- és könyvtártörténet témaköreibe illeszkedő szövegek, melyeknek időrendi és egyéb, tartalmi szempontok alapján másféle csoportosítása is elképzelhető lett volna, jól rezonálnak ugyanis több, más fejezetekbe került témára. Tüskés Gábor kutatási irányainak változatosságát már az eddig felsorolt adatok is jól szemléltetik, és szerencsés módon többen kapcsolódtak az utóbbi tíz év újabb fejleményeihez, így kapott saját fejezetet a tudós társaságok és a szabadkőművesség története. Az ünnepelt munkásságának ismerői jól tudják, hogy figyelme a 20–21. századi irodalom- és tudománytörténetre is kiterjed, erre a vonulatra a kötetben négy írás reflektál.

A kötet több tanulmányában előkerül Esterházy Pál neve. Feltehetően az ő vagy édesapja idejében vették fel a fraknói vár egyik boltozott folyosójáról nyíló ajtó szemöldökgerendájába a következő feliratot: „Hic discursus de praeteritis, praesentibus et futuris”. Ez a jelmondat jól összegzi a kötet változatos anyagának mondanivalóját: a szerzők – miközben alapvetően múltbéli személyekről, szövegekről, jelenségekről beszélnek, jelenünkről és jövőnkről is számos üzenetet fogalmaznak meg. A könyv címlapjára a Béke istennőjének allegorikus ábrázolása került, amely egyszerre utalhat egy beérkezett életszakasz békéjére, és fejezheti ki feltehetően sokunk közös vágyát szűkebb és tágabb otthonunk, hazánk, szakmánk békéje iránt.

Köszönjük a tanulmányok szerzőinek ezt a gazdag és változatos anyagot, amelynek kötetbe szerkesztése izgalmas, örömteli kihívás volt számunkra. Köszönjük a visszajelzéseket azoknak a kollégáknak, akik a *Tabula gratulatorián* fejezik ki tiszteletüket és szeretetüket. Köszönjük Tüskés Gábor családjának, Knapp Évának, Tüskés Annának és Újvári Máténak a szerkesztői munkánkhoz nyújtott segítséget.

Bízom abban, hogy örömmel látod majd, Gábor, áldozatos és alázatos tudományos munkád eredményeinek továbbgondolását. És abban is biztos vagyok, hogy olyan őszinte érdeklődéssel olvasod ezeket a Neked szánt szövegeket, amilyen őszinte szeretettel készítettük őket. Mindent köszönünk, Isten éltesen sokáig!

Lengyel Réka
2025. szeptember 16.

**„Megért korodnak napjaiban...”
Válasz a 70. születésnap alkalmából tartott köszöntésre***

Drága jó Hölgyeim és Uraim, s rész szerint kedves Barátaim!

Míg hallgattalak Benneteket, újra meg újra azt kérdeztem magamtól: hol vagyok? Képzeletem játéka ez? Azt hiszem, hogy álmodom, mert ennyi megtiszteltetés, szellemi és tárgyi ajándék egyetlen órában csak szép álom lehet. Szívem mélyéig megérintett mindez, s meghatódva állok előttetek.

Az első szó a háláé és a köszöneté: köszönet valamennyi intézeti kollégámnak az elmúlt harmincöt évben kapott ösztönzéseért, a folyamatos támogatásért és a közös munka lehetőségéért. Hálás köszönet a XVIII. századi osztály munkatársainak és minden közreműködőnek a mai ünnepi alkalom gondos előkészítéséért és megvalósításáért. Külön köszönet Fried Istvánnak és Csörsz Rumen Istvánnak a nem formális köszöntő szavakért; ezek több gondolatot indítottak el bennem, egy részükre megpróbálok reflektálni. Hálás köszönet a köszöntő kötet szerkesztőinek, Lengyel Rékának, Csörsz Rumen Istvánnak, Hegedüs Bélának és Tüskés Annának a könyv megvalósításával járó áldozatos munkáért, a műfaj humanista hagyományának továbbviteléért. Köszönöm a tanulmányok szerzőinek értékes hozzájárulásukat és a *Tabula gratulatoriában* felsorolt kollégáknak ünnepi jókívánságaikat.

Több szempontból is kivételes alkalom ez a mai: egy hivatali életpálya lezárása; határvonal a XVIII. századi osztály történetében; egyben lehetőség egy rövid visszatekintésre, a tapasztalatok összegzésére. Számomra a 70. életév betöltésével a nyugdíjba vonulás egyszerre jog és kötelesség. A generációk váltása mindig új kezdetet is jelent, az ennek nyomán bekövetkező változások természetesen és rendszerint termékenyek. Jól emlékszem, amikor huszonöt évvel ezelőtt megkaptam az osztályvezetői kinevezésem Szörényi Lászlótól, intézetünk akkori igazgatójától, milyen új tervekkel, új elhatározásokkal és lelkesedéssel láttam a feladatok megoldásához. Meggyőződésem, hogy az életkor, a biológiai lét pillanatnyi állapota nem minősít. A létrehozott mű és az abban megtestesülő magatartás az, ami minősíti visszamenőleg az embert és a munkáját.

Az utóbbi években viszonylag sokat foglalkoztam a XVIII. század önéletrajzi irodalmával. Eközben született a felismerés, hogy az önmagunkról való beszéd valamiképpen mindig a társadalmi énkép megőrzésére vagy javítására irányul. Ezt elkerülendő, az újkori empirikus tudomány egyik alapműve, Francis Bacon *Instauratio magna* című munkájának azt a maximáját tartom szem előtt, amely megalapozta a tudományos etika nyugati hagyományát: „De nobis ipsis silemus”, magunkról azonban hallgatunk. Ez számomra azt jelenti, a kutatásban nem illik az ént a középpontba állítani, az énnel mindig a kutatandó tárgy mögé kell lépnie. Azért is említettem ezt, mert e hagyomány ismerete ma mintha elveszni látszana; a tudomány gyakran cirkuszi, időnként clownszerű vonásokat ölt magára. Ha most mégis feltennétek az ilyenkor szokásos kérdést, hogy érzed magad hetvenévesen, azt válaszolom: koromhoz képest még vidáman fickándozom – a születésnapom előtti napon gyümölcsfát ültettem –, de az út vége már látható. A személyes vonatkozásokból mára szerintem ennyi elég.

A visszatekintésre és az intézeti tapasztalatokra térve, szívesen emlékszem a XVIII. századi osztályon végzett eredményes munkákra, az együtt gondolkodás kivételes pillanataira, a közös vállalkozásokra. Fontosnak tartom, hogy tudtunk olyan célokat kitűzni, amelyek megvalósításába az osztály minden munkatársa be tudott kapcsolódni, a maga képességeinek maximumával. És ha valaki nem akart vagy nem tudott részt venni egy-egy feladat megoldásában, az sem okozott áthidalhatatlan nehézséget.

Igyekeztünk keresni az egyesítő momentumokat. Meggyőződésem, hogy az együvé tartozás tudatának ápolása a XVIII. századi osztály sikeres tevékenységének az egyik titka. Felismertük,

* Elhangzott az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetben, 2025. szeptember 16-án.

hogyan az egység, az összetartozás többe nyom a latban, mint a konfliktuskeresés, a terméketlen veszekedések. Megpróbáltuk magasabb szintre emelni és ott megoldani a szakmai vitákat, az esetleges konfliktusokat. Kisebb súrlódások természetesen előfordultak; ha akaratomon kívül megbántottam valakit, ezúton is bocsánatot kérek.

Úgy gondolom, megpróbáltunk törődni egymással és egymás dolgaival. Igyekeztünk segítő kezét nyújtani egymásnak, tudva, hogy senki nem maradhat le közülünk. Tisztában voltunk azzal, hogy a XVIII. század irodalmának sokfélesége önmagában is biztosítja a különféle kutatói személyiségek kibontakozásának lehetőségét. Igyekeztünk megadni egymásnak azt a türelmet és támogatást, ami a lehető legjobbat hozza ki belőlünk.

Törekedtünk egy ösztönző és a kölcsönös felelősség gondolatát erősítő közösségi légkör kialakítására. Közvetlen kollégáim tanúsíthatják, a felelősség megosztása és átadása a következő generációnak a XVIII. századi osztályon már évekkel ezelőtt megkezdődött. Az osztályvezetői feladatkört és felelősséget nyugodt lélekkel adom át utódomnak, Csörsz Rumen Istvánnak. Jó arra gondolni, hogy tudatosan kerestük és többnyire meg is találtuk az egyéni kezdeményezést és független elhatározást kívánó feladatokat.

Meggyőződésünkbe vált, hogy a tudományt csak teljes szívvel, egész lélekkel, teljes odaadással érdemes művelni. Felismertük, hogy az irodalom megértéséhez folyamatos „szellemi virrasztás”, belső fedezet és a művekről szerzett személyes tapasztalat szükséges. A „mindig gyorsabban, magasabbra, messzebbre”, a „mindig többe”, az „itt és most” hamis kíváncsiságnak való megfelelés helyett megpróbáltunk hosszú távon gondolkodni, tervezni, cselekedni és folyamatokat elindítani, még akkor is, ha tudtuk, ezek gyakran majd akkor érnek be, amikor a mi időnk már lejárt.

Miközben törekedtünk a minőségre és invencióra épülő gondolkodás és alap kutatás fenntartására, az utóbbi években láttuk azt is, hogy a tudományos munka beágyazása a piac, az üzlet és a közvetlen társadalmi hasznosság szférájába károsan hat a tárggyal való elmélyült foglalkozásra. Ez a törekvés a kutatási rendszer korrumpálódását, a kutatók elbizonytalanítását és a kutatói hivatás fogalmának a business fogalmával való felcserélődését hozta létre. Ennek következményeit a jövő fogja megmutatni.

Felismertük, hogy a szellem becsületvesztése, a társadalmi, kulturális és tudományos élet mesterséges átpolitizálása, az ebből adódó leegyszerűsítések és a szükséges tudás nélkül hozott rossz döntések sorozata több évtizedes múltba tekintenek vissza, és jól ismertek a magyar történelemben. Azt, hogy ez mennyire így van, és hogy mindig van lehetőség felülemelkedni ezen a helyzeten, egy rövid idézettel szeretném megmutatni. Az idézet Weöres Sándor *A teljesség felé* című, 1945-ben megjelent, sokunk által ismert esszégyűjteményéből való. Azért is választottam ezt a részletet, mert Weöres Sándor két latin epigramma általa készített fordításának kéziratát 1984-ben egykori intézeti kollégánknak, Tarnai Andornak ajánlotta és ajándékozta. Így a Weöres-idézettel a száz éve született Tarnai Andorra is emlékezhetünk. A mű Weöres egybegyűjtött írásainak első kötetében is megjelent 1970-ben, ebből idézek. A példányt, amit a kezemben tartok, a költő kétszer, 1970. május 25-én és június 4-én dedikálta Tüskés Tibornak, és Fehér Zoltán Józseftől, a Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány alelnökétől kaptam ajándékba Balatonfenyvesen 2021. augusztus 4-én. Az idézet a következő:

A tudomány és művészet pártfogója

Ha valaki „a tudomány és művészet pártfogója”, ez majdnem oly nevetséges, mintha egy vallásos emberre azt mondanák: „az Isten pártfogója”. Ahogy Isten nem függ attól, hogy hisznek-e benne, éppúgy a tudományt és művészetet sem érinti, hogy törődnek-e vele. A tudomány és művészet hazája nem a lét, az „esse”, hanem a lehetőség, a „posse”, s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkoztatni enged, hiszen minden alakot-öltése fogyatékos. És ha a tudomány és művészet eltűnik az emberi sorsból: nem az ő pusztulása ez, hanem a fogyatékos megnyilvánulásoké, s e megnyilvánulások gazdájáé, az emberé.

Befejezésül annyit: bízom abban, hogy lesznek még közös munkáink, s a búcsú az eddigi feladatok egy részétől lehetőséget ad az elmélyedésre, a csöndből és nyugalomból valami újnak a létrehozására. Szeretném megszívlelni Baróti Szabó Dávid intését, mely szerint: „Megért korodnak napjaiban, mikor / Lankadni szoktunk, olyan az éneked, / Mint egy dagadt felhő nyögése...”. Kérlek Benneteket, figyelmeztessetek, ha úgy látjátok, énekem már nem több egy dagadt felhő nyögésénél. Kívánom, hogy tudjátok arányosan viselni és elviselni az életet a nehéz körülmények között. Ne adjátok fel az önmagatokkal szembeni igényességet. Ne féljete a változásoktól és a megváltoztathatatlantól; a kedvezőtlen folyamatok nem visszafordíthatatlanok. Próbáljunk meg együtt szembeszállni a kommerszIALIZÁLT, haszonorientált, megrendelésen alapuló, manipulatív kutatásirányítási stratégiákkal.

Kívánom, hogy sikerüljön továbbra is megőrizni az udvarias, kellemes és tiszta légkört az Intézetben. Legyetek mindig jók, és tartsatok ki mindvégig a hivatásotokban. Köszönöm, hogy meghallgattatok.